

A hymnus ismételt elzengését Léva József szónoki előadása váltotta föl. Az emelvényre lépén, következőleg igyekezett hangot adni azon eszmék és érzelmeknek, melyek e napon az egész nemzetet átvillanyozó hatásban nyilatkoztanak.

„Crescit sub pondere palma.“

„Már a classikus világ jelesei úgy vélekedtek, hogy a megdicsőült nagy ősek képét szemlélgetvén, lobogva gyulad fel a szív az erény követésére. Tudniillik, nem az előttünk álló hideg szobrok, nem is a némán ránk tekintő föstmények, hanem a történt dolgok emlékezete ébreszti s táplálja szívünkben a lángot, mely a régiek dicsősége és hírének megközelítésére ösztönöz. — Visszapillantani a ködbe szállott mult időkre; elénk rajzolni a pályát, melyen ama dicsők futottak, a küz-

delmeket, melyeket annyi lemondással vívtanak, az eszméket, melyekért önmagokat feláldozák — tanuságos, biztató, lelkesítő. Mert hathatósabb olykor a sirhalmok titkos nyelve, mint az élő ajak korlátolt beszéde, és a setét romok elomló kövei sokszor hevesebb érzéseket költenek a honfi-kebelben, mint a jelen minden fényje és pompája. S bizonynyal sülyedéshez közel áll a nemzet, mely tekintetét multjáról elfordítván, hideg közönnyel veszi, vagy éppen feledi saját élettörténetét; nem fog lelkesülni magasabb czélokért; megfogyatkoznak erői s hatalmasabb versenytársak szellemi rabigáját viselendi előbbutóbb. És ha talán érezni fogja közszenvedései nyommasztó súlyát, könnyü játékává lesz a viharoknak, mint a fa, mely gyökerét vesztette, mint a hajó, melynek mentő horgonya elszakadt. —

„Tisztelet azért ama hivek emlékének, kik mind a sirig csüggedetlen lángolással küzdöttek a hon javáért s arczuk veritékében önmagokat megtagadva, építgeték a lépcsőt a dicsőség és jóllét azon pyramiséhoz, melyet talán csak egy távol jövőnek lesz szabad megpillantania. Tisztelet azon kegyeletes, buzgó szíveknek, melyek az elhunyt érdemesek hült pora fölött meggyújtják a hálás emlékezet lámpáját s hirdetik a lelkesítő igazságot, hogy a közjó, a haza, a nemzetiség érdekében fáradozott bajnokok előtt még a halálban is élet virul. — Üdv és hódolat részemről, különösen e diszes koszorúnak, mely csaknem példátlan hévvel és örömmel fűzi körül e napon, nemzetiségünk s irodalmunk egyik legnagyobb harczósának emlékét; dicsőítván a pályát, melyen ő szenvedett, az eredményt, melyet kivivott, az eszmét, melyet diadalra juttatott,

ő! a magyar nyelv és irodalom ujra-teremtője,
Kazinczy Ferencz!

„Száz éve mulik ma, hogy nekünk aján-
dékozá a gondviselés e nevezetes férfit, ki
hosszura terjedt pályafutásában, lelke minden
erejével ugyanazon egy célra: nemzeti szel-
lemünk kifejtésére munkált, míg dicső, de
keserves fáradalmai után, „a széphalmi romok
között“ lenyugodott. S ime száz év múlva,
sűrűn gyuladoznak emlékére az ünnepély
örömlángjai s a haza, mely egykor neki alig
nyujta tövis-koszorúnál egyebet, harsány
örömmel zengi nevét mindenfelé. Vajjon nem
szól-e hozzánk ez ünnepélyek hangjaiban azon
lélekemelő gondolat, hogy az igaz érdem,
mint hamvából kiemelkedő phoenix, előbb
utóbb napfényre tör s meghódítja a hálát és
elismerést? nem zendül-e felénk erősebb han-

gon, mint valaha, azon biztató szózat, hogy a nemzet, mely elhunyt jeleseinek emlékére ilyen módon lelkesül, önmagában hordja erős zálogát a fönmaradásnak?!

„Kazinczy Ferencz irodalmi föllépte azon időben történt, midőn nyelvünk s irodalmunk ébredezni kezdett már ama több, mint félszázados álomból, melyben tetszhalottként nyugovék. A gondviselés különös játéka volt, hogy éppen Bécsből pattant ki a szikra, mely hamvatos irodalmunkat csakhamar jótékony lánggra lobbantá. Bessenyei György, Báróczy Sándor s Barcsay Ábrahám a magyar testőrsereg tagjai Bécsben, fogékony kebellet szemlélték a küzdelmet, melyet a német irodalom, a divattá vált franczia műveltség ellensúlyozására kifejtetett. Hasonlót igyekeztek megkísérteni saját nemzetökre

nézve is. A külföld kitünő műveinek fordításával próbálták ébreszteni, édesgetni a közönséget, mely régóta csupán idegen olvasmányokban keresett élvezetet. Törekvésök nem vala süker nélkül. Kazinczy, már mint serdülő ifju, epedő vágygyal tekintte az ő haladásukra s föltevé, hogy koszorújuk után fog törekedni minden erővel. És alig kezdett futni azon kevesek sorában, kik már ekkor érdemet szereztek vala az irodalom mezején, első mozdulatain észrevehető volt, hogy őt a Géniusz kiváló szeretettel hivogatja a szép, de tövises pályára. Azon ohajtással lépe föl, hogy a nemzetet öntudatra kell ébreszteni; éreztetni vele nemzeti mivoltának becsét; műérzéket költeni a szép iránt s oly miveltté alakítani a nyelvet, hogy a gondolatok és érzelmek minden árnyalatának kifejezésére alkalmas legyen. Nagy hord-erővel bíró eszme

oly időben, mikor egy lassú méregtől emésztett nemzetet, önnyelvének megkedveltetése által, ugyszólván, magamagának kellett visszaadni; mélyre ható tiltakozás, az akkorban divatozott politika nyelvi és kormányzati merev centralisációja ellen! Magas czélja elérése végett, főleg a mivelt külföld remekműveinek fordítására vetette gondját. Lemonda az eredetiségre törekvés becsvágyáról, úgy hogy még pályája vége felé is önérzettel írta működése felől: „nekem elég érdem volt kitisztítani a miveletlen telket, hogy az isten-fiak szabadon futhassanak rajta.“ — Nemesak az eszméket ültette át, de nyelvezetének gondos és finom kezelése által, igyekezett fölöslegessé tenni az eredetit. Nem vevé oly könnyű munkának a fordítást, mint mai nap már oly gyakran venni szokták. Simitott, javított míg rendkívül finom műizlése javítani valót talált.

Sallustiust 30 évig tartogató szekrényében s csaknem minden évben újra még újra dolgozá. „Nem elég — ugymond — csak egyszerűségre, franczia simaságra, könnyűségre és józanságra törekednünk; a beszédben ez a fő-törvény: apte dicere!”

„S ennyi szorgalom, ily műgond, ily lelkiismeretes foglalkozás mellett, csoda-e, ha korához mérve, nem mondom a legkitünőbbet, de korán túlhaladót nyujta? csoda e, ha nyelvünk már e forditmányok által is oly sokat nyert hajlékonyság, erő és változatosság tekintetében, hogy ezeket a későbbi virulat elhintett magvai gyanánt nézhetni?

„De Kazinczy nem vak hódolattal folyamodék a külföld tanulmányozásához. Olvasgatásai közben arról győződött meg, hogy „magyarul is csak az írhat szépen, a kinek

írásán az idegenek szépségei átsugárzanak.“ E meggyőződést követte működésében. Mert minden gondolata, szíve minden dobbanása, imádott nemzete javára volt szentelve. Idegenséggel fordult el azon ugylátszó nagy lelkektől, kik a cosmopolitizmus köpenyébe burkolózva, egész világot magokhoz ölelhetni vélik. Neki minden, de minden csak a nacionalismus volt. Ő a világpolgárságot csak annak nézte, a mitől a nemzetiség érzéseinek nemességét, erőt s olykor magasabb szempontokat kell kölcsönöznie.

„Midőn 1790ben a nemzet, mintegy vilánszikra érintésére, új lendületet kapott s visszatérvén rég elhagyott szokásaihoz és erkölceihez, hévvel ragadta meg a nemzetiség minden biztosítékát és fentartóját: mármár alakulóban volt az irodalmi közönség, s az új

körülmények új ösztönt adtak a nyelv és irodalom pártolására. Kazinczyt azonban csakhamar szerencsétlen körülmény ragadja el a kedvelt pályatérrel s évekig tartó éjszakát borítanak reá a sötét fátumok.

„E hosszú éj irtózatossá magányában érlelgeté az eszmét, mit a nyelv gyakorlati művelése s fejtése körül szükségkép már régebben sejtegetett, hogy a magyar nyelvet, újítás által kell alkalmassá tenni a költészet különböző formáinak elfogadására... Új szavakat alkotni új eszmék kifejezésére, vagy átszívárgott idegenek helyett; új, merész összeköttetéseket hozni a szófüzésbe, hogy ez által a költői kifejezés magasabb szárnyalást s lendületet nyerjen; tanulmányozni irodalmunk régi műveit s tisztességes, ó alapokra rakni az új épületet! Érzé a magyar nyelv eredeti

szépségét s erejét, látta, hogy annak csak mivelő, gondos kezekre van szüksége, s kiszabaduland azon elhagyottságból, melybe az idegen szellem terjedése sülyeszté. „Kedves anyanyelvem! így sohajta föl már 1790ben*) — mikor fogják a mi szépeink érezni, hogy véghetlenül felülhaladod a franczia persiflaget s a német mormolást!”

„Ámde midőn a rég nélkülözött szabad leget ismét üdvözölheté s működését az új irányban megkezdette: a régihez szokott tulbuzgók egész legiója támadt föl ellene. Bátran szembeszállt velök, sőt ohajtá a harczot; mert úgy hitte, hogy az elkeseredett irodalmi vitákban maga a nyelv tisztul s tökélyesbül, az eszmék tisztázódnak és terjednek. — Ő maga, örökké a Szép ideáját tartá szem e

*) Orpheus I-ső darab 50-ik lap.

előtt. — S valóban senkire sem vetettek a Gratiák szeretőbb pillantást azon időben. „Nem azt ohajtom — így szólt — hogy nyelvünk philosophusi nyelv legyen, vagy józan ész munkája, hanem hogy minél szebb és alkalmasabb, szép műveket teremteni rajta. — — Én mindig az izlést magasztalom.“ Ez izlés vezérelte őt nemesak ujitási törekvéseiben, hanem legkisebb irodalmi mozdulatában. Ez izlés hatalmának köszönhetni, hogy nem sokára ujdonszavak és kifejezések nyertek alkalmazást az irodalomban; hogy enyészni kezdett s kellemessé változott az előadás ódon szinezete, untató, hibás külseje; hogy eddigelé ismeretlen szép alakokkal bővült a költészet s lassanként letették vagy elejték a fegyvert azok is, kik dühöngve harczoltanak a nagy ujitó ellen. Diadalra jutott az eszme s még tanuja volt az ősz vezér, midőn Ber-

zsenyi, Kisfaludy Károly s mindenek fölött Vörösmarty műveiben, harsány hymnuszként zendült meg a magyar költői nyelv isteni harmóniája.

„Még jelentékenyebben hatott Kazinczy Ferencz irodalmunk s nemzetiségünk fejtésére, társadalmi érintkezések útján. — Központja volt több, mint három évtizeden át, az irodalmi életnek, sőt mondhatni, ő maga teremte azt. Fölkeresé a serdülő tehetségeket, mielőtt azok valóban ragyogni kezdettek. Biztatta a bátortalant, jó tanácssal támogatta a gyöngét s tehetséges pályatársi fejére maga nyujtá jó eleve az elismerés koszoruját. Levelezései, melyek fölülmulhatlan példányok e nemben, élénken mutatják ezerféle gondosságát, nemességét, sőt nagyságát. Ezekben tükröződik igazán az

ő mivolta, szellemi arczképe. Nagy és különböző terjedt összeköttetéseiben, alkalma volt a legfelsőbb köröktől az alantabb rétekig munkálni s hatni az irodalom s nemzetiség eszméje mellett; ébresztgetni a lángot, hol aluvófélben volt az; költögetni a részvétet, mely kihalni indult. — Őt azért nemcsak mint irodalmi nyelvünk ujjá teremőjét, de mint elhanyaglott nemzetiségünk egyik megváltóját kell ez alkalommal üdvözlőnk.

„Az ő magasztalását hirdeti e dicső nyelv, mely a költők lantján oly elragadó bájjal zendül, mely tud enyelegni a gyöngéd fuvallom busongásával, vagy dörögni a viharok hangján; átható erőt kölcsönöz a férfiszónak s igézetes hatalmat a hölgyek édes ajkainak. Kazinczy magasztalását hirdeti a részvét, mely öntudatos buzgósággal öleli az iro-

lom s nemzetiség oltárait; azt hirdeti e tiszteletre méltó diszes kör, midőn az ő szellemének s elveinek ily fényes ünnepélyben mutatja be hódolatát.

„S gondoljuk meg, hogy ő oly korban szentelé magát az írói pályára, midőn íróvá lenni anyagi szenvedésekkel, sokszor erkölcsi megaláztatással volt egybekötve; midőn — Kölcsey szerint — a litterátori pályára készülő ifjut, szülői siratták, mint a veszni indultat. Kazinczyt azonban mindvégig megtartá rendithetlen honszerelme s erős ragaszkodása a pályához, melynek fontosságát, fölvilágosult szemei, kezdet óta belátták. Eszmevilága volt a kikötő, hová a kegyetlen sors csapkodásai elől menekült. Elszakadozni látta a leggyöngédebb viszonyok szálait; jéggé változni érze maga körül a sziveket: azonban őt

nemcsak elvei megtagadására, desőt kifakadásra sem bírták szerencsétlenségei. A kínos évek, melyeket életéből kiszakasztott a börtön éjjele; a családi élet ezer meg ezer mardosó gyötrelmei s a pályáján feltornyosult akadályok, mind nem törték meg, sőt edzették erejét. —

„Működése fontos és nemes voltának érzete s a halhatatlanság volt neki azon jutalom, melyért hosszú életének minden kínját és szenvedéseit viselé. „Nekem — így ír egy lemondó barátjához — nekem az a halhatatlanság egyetlen bálványom, a mi elől te futsz. Csak az legyen enyém, örömet lemondok az élet minden örömeiről és örömet türom az élet minden vizás eseteit. — Ah! azt képzelni, hogy a szépnek, igaznak, jónak késső tisztelői, midőn már régen hamvadni fo-

gunk, visszakivánnak magokhoz; hogy dicsőségünk elfogja verni álmaikat; hogy sirni fognak olyakká lehetni, mint mi valánk; hogy képeink látása leveri őket, mint a mennyei világosság; hogy neveink zengése, az erény szeretetére s a legszebb fölálkozásokra fogja őket buzdítani, mint minket buzdítának azoké, a kikben az emberi nagyságot imádjuk; azt látni, hogy a mostan élők legjobbjai rokonlélek gyanánt néznek bennünket, s gyönyörködnek egy kevéssé létünkün: — mi hát, oh mi hát, kérlek! az élet minden örömei között, a mi érdemes lehessen, egy eszes embernek kívánságára, ha a hit nem az? Nincs az erény nélkül s ragyogására törekedvén, tudom, mely bér vár!”

„Oh dicsó szellem! nem szent ohajtásaid teljesültét hozta-e meg a késő idő, midőn

e napon, hazaszerte nevedet hangoztatjuk s pályafutásodat emlegetjük? Nem azt ragyogják-e itt és amott a számos emlékünnepegy föllobbant örömtüzei, hogy azon eszmét, melyért küzdve mindenedet áldozád, most az egész nemzet önmagáénak vallja s emlékedet éltetvén, annak diadalát harsogja mindenfelé? Ugy van! érezzük, tudjuk. mily drága, elidegeníthetlen kincset birunk nyelvünkben; tudjuk, hogy az létezésünk legfőbb föltétele, mivoltunk lényeges alkatrésze; tudjuk és érezzük irodalmunk s nemzetiségünk fontosságát egész mértékben. Ez önérzet adja meg a bűverőt, mely a földhöz sujtott Antéus idegeit annál inkább feszíti; teher alatt növeli a pálmát s úgy vezérli a patakot, hogy míg hajjai porrá törődnek a sziklabérczek között, tükörében a völgy ölen csillagfény mosolyog.

„Ha majd boldogabb évek jönnek, midőn az élők homlokára is jutni fog a méltánylás azon koszorúiból, melyeket most csak az elköltözöttek sírkövére aggatunk: a támadó jelek fénye mellett homályba borulhat a régi előharczosok emléke; de Kazinczy Ferencz nevét, mint most ez ünnepély magasztaló hangja, szintugy tisztelet és hála érzései közt emlegetni a távol jövődő, Válgamig e nemzet, nyelvét és irodalmát becsüli, míg honfi lesz, ki önmivoltát meg nem tagadja, és magyar hölgy, kinek ajkán zengeni fog a mivelt magyar szó!!“

Ezen rövid szónoki előadás, melyben Lévy József alkalmilag s futólagos vonásokkal rajzolta Kazinczy Ferencz nagyszerű s eredménydus pályafutását, ohajtott lelkesé-

désre lobbantá a közönséget. Nem a szónok iránt ittott táplálhatott rokonszenv, nem is a mondott beszéd lehető ékességeinek hatása, hanem a képviselt eszmék fontossága s az azoktól ébresztett élénk nemzeti érzelmek árasztották el a kebleket ama pillanatban. Mindenki annak világos öntudatával jött e közáldomásra, hogy a magyar nyelv, irodalom és nemzetiség ügye mellett emel őszinte hangos szózatot akkor, midőn e szent ügy egyik hiv apostolának dicsőítő emlékűnnepélyén megjelenik. Mert aprólékos önérdékek jégpánczéjával borított szívek nem bírják az ihlet vagy lelkesedés égi adományát. Az oltár tűzéhez csak melegedni járulnak olykor, nem áldozni s adósságukat, melylyel a köz édes anyának tartoznak, sírba viszik magokkal. Nem különben csekély súlyt helyezhetünk, azon örökösen halogató s ugyszólván, bekö-

tött szemü hazafiságra is, mely az előre törekvés alkalomszerű nyilatkozásait, az idők jeleit botorul kicsinyelvén, részvétét, isten tudja, mily napokra és teendőkre tartogatja. — A kik e nemzeti ünnepélyben részt vettek, azoknak szívét sem önzés, sem kicsinyes aggodalom nem szorongatá. Lelkesedés hozta, remény üdvözölte.

Lévay József beszédét a dalárda zengelme váltá föl. Gyöngéd és jellemző gondoskodás volt a programmban, hogy az ünnepelt nagy embernek egyik régi s közkedvességü dalát, a Fogy az élet kezdetü dalt, az előadandó zeneművek koszorujába fűzék; annyival inkább, mivel e szép darabkát igen jól ismerik Miskolcz völgyei és pinczés halmai s minden valamire való nótás ajk szívesen zengi azt vigalom közben.
